

ІВАНОВА

УДК 338.48

Кристина Олександрівна
Krystivanova@gmail.comТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ
РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ (ПОКАЗНИКИ
ОЦІНЮВАННЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ)THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO
EVALUATION OF RECREATION AND TOURIST RESOURCES
(EVALUATION INDICATORS OF RECREATIONAL AND TOURIST
RESOURCES)аспірант, Національний
університет «Львівська
політехніка»

У статті з'ясовано теоретико-методологічні підходи до оцінювання рекреаційно-туристичних ресурсів. Проаналізовано основні дефініції рекреації та туризму. Розглянувши підходи науковців до визначення поняття рекреація автор узагальнив, що рекреація та туризм спрямовані на оздоровлення людини та відпочинок. Здійснено розподіл туристично-

рекреаційних ресурсів за видами. Запропоновано здійснення оцінки розвитку рекреаційно-туристичних ресурсів, що відбувається в два етапи, а саме оцінювання потенціалу рекреаційно-туристичного розвитку адміністративних одиниць території відповідно до ступеня придатності території для розвитку пріоритетних напрямків туризму та оцінювання сучасного рівня розвитку ТРК територій. Подано класифікацію складових рекреаційно-туристичних ресурсів. Наведено деякі показники розвитку рекреаційно-туристичних ресурсів та їх одиниці виміру. Здійснено типологію адміністративних одиниць по рівню розвитку рекреаційно-туристичних ресурсів.

В статье выяснено теоретико-методологические подходы к оценке рекреационно-туристических ресурсов. Проанализированы основные дефиниции рекреации и туризма. Рассмотрев подходы ученых к определению понятия рекреация автор обобщил, что рекреация и туризм направлены на оздоровление человека и отдых. Осуществлено распределение туристско-рекреационных ресурсов по видам. Предложено осуществления оценки развития рекреационно-туристических ресурсов, происходит в два этапа, а именно оценки потенциала рекреационно-туристического развития административных единиц территории в соответствии со степенью пригодности территории для развития приоритетных направлений туризма и оценки современного уровня развития ТРК территорий. Представлена классификация составляющих рекреационно-туристических ресурсов. Приведены показатели развития рекреационно-туристических ресурсов и их единицы измерения. Осуществлено типологию административных единиц по уровню развития рекреационно-туристических ресурсов.

The article analyzes theoretical and methodological approaches to the evaluation of recreational and tourist resources. The basic definitions of recreation and tourism are analyzed. Considering the approaches of scientists to the definition of recreation, the author generalized that recreation and tourism are aimed at improving the person and recreation. Distribution of tourist-recreational resources by species is made. It is proposed to evaluate the development of recreational and tourist resources, which takes place in two stages, namely assessment of the potential of recreational and tourist development of administrative units of territory in accordance with the degree of suitability of the territory for the development of priority areas of tourism and assessment of the current level of development of the territory of the TPC. The classification of components of recreational and tourist resources is given. Some indicators of development of recreational and tourist resources and their units of measure are given. The typology of administrative units according to the level of development of recreational and tourist resources is carried out.

Ключові слова: відпочинок, інфраструктура, оздоровлення, рекреація, туризм

Ключевые слова: отдых, инфраструктура, оздоровление, рекреация, туризм

Keywords: rest, infrastructure, health improvement, recreation, tourism

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сьогодні надважливим завданням в напрямку розвитку української економіки є забезпечення зростання її соціального орієнтування, а вагому роль в

цьому відіграє одна з провідних галузь рекреаційна та туристична діяльність. Ефективне функціонування рекреаційно-туристичної діяльності сприяє соціальному та економічному розвитку під ракурсом сучасних процесів екологізації, соціалізації та інтелекту-

алізації суспільства. Не дивно соціалізація економіки є важливим напрямком, адже оздоровлення, відпочинку і туризм забезпечують відновлення життєвих сил людини та дуже позитивно впливає на рівень якості життя населення країни загалом. Рекреація і туризм як складові національної економіки можуть активізувати її зростання, стимулюючи зайнятість, поповнюючи валютні резерви та сприяючи підвищенню її міжнародної конкурентоспроможності. Насправді, від стану рекреаційно-туристичних ресурсів значною мірою залежить розвиток таких суміжних галузей, як: транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво споживчих товарів та інших, а це дозволяє туристично-рекреаційну сферу вважати однією з визначальних ланок трансформації національної економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Питаннями розвитку рекреаційно-туристичних ресурсів займалися такі провідні науковці, як Андрущенко В. [1], Безуглий В.В. [2], Бейдик О.О. [3], Веклич О. [4], Величко В.В. [5], Головчан А.І. [6], Горин Г.В. [7], Горун В.В. [8], Дашук Ю.Є. [9], Дроздов А.В. [10], Зорін І. В. [11], Леонтєва Ю.Ю. [12], Мироненко Н.С. [13], Сенча С.А. [15], Святохо Н.В. [16] та інші. Проте, станом на сьогодні, потребує теоретичне напрацювання теоретико-методологічних підходів до оцінювання рекреаційно-туристичних ресурсів, що зумовило вибір теми наукової статті.

МЕТА СТАТТІ – з'ясувати теоретико-методологічні підходи до оцінювання рекреаційно-туристичних ресурсів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Високий рівень розвитку природно-рекреаційної галузі в Україні є необхідною складовою формування сучасної національної економіки. Туристична галузь та природно-рекреаційні ресурси як її складова в Україні є п'ятою за значенням складовою бюджету після промисловості, транспорту, ремонту устаткування, зв'язку та видобування корисних копалин. Наявність і різноманітність рекреаційно-туристичних ресурсів певної території впливає не лише на територіальну організацію рекреаційної діяльності та спеціалізацію туризму, а й позначається на економічній ефективності функціонування області, бо є складовою ресурсного потенціалу господарства. Туристичну індустрію слід розпочинати на регіональному рівні, саме так можна сприяти розвитку туризму не тільки в країні, а й в окремих її регіонах [1].

Оцінка рекреаційного потенціалу території слугує основою для оптимізації, раціоналізації просторової господарської організації територіальних рекреаційних систем, визначення цінності окремих ресурсів, виявлення територіальних відмінностей у забезпеченості ресурсами, визначення шляхів раціонального використання ресурсів і збалансованого розвитку території. Для успішного планування та управління рекреаційною галуззю важливою є оцінка кількісних і якісних характеристик рекреаційних ресурсів [8].

Спочатку звернемося до думок окремих науковців щодо визначення понять рекреаційно-туристичних ресурсів.

Мироненко Н.С. під рекреацією вважає сукупність явищ і відносин, що виникають при використанні вільного часу для оздоровчої, пізнавальної, спортивної, культурно-розважальної діяльності людей на спеціальних територіях, у тому числі розташованих поза населеним пунктом, який є місцем їх постійного проживання [13, с. 5]. Ще одне цікаве визначення рекреації дав Бейдик О.О., як зміну виду діяльності (не на трудову) розваги, відпочинку, які характеризують відповідний простір. Отже, поняття рекреація характеризує не тільки процес відновлення сил людини (власне з її погляду), але і заходи та простір, в якому це відбувається (із позицій середовища) [3, с. 102]. Безуглий В.В. вважає, що рекреація полягає у відновленні фізичних, духовних і нервово-психічних сил людини через комплекс заходів у вільний від роботи час на спеціалізованих територіях [2 с. 322].

Отже, розглянувши підходи науковців до визначення поняття рекреація ми можемо узагальнити, що рекреація вид відпочинку, що спрямований на оздоровлення людини.

Щодо туризму, то цікаве визначення надали Мироненко Н.С. та Бейдик О.О., які вважають що він сукупність явищ і відносин, що виникають у процесі подорожі та перебування людей поза місцем їх постійного проживання, якщо перебування не перетворюється у тривале проживання або тимчасове заняття заради заробітку [13, с. 11; 3, с. 40]. Також визначення туризму закріплене в українському законодавстві. Так, Закон України «Про туризм» гласить, що він – тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності за місцем перебування [14].

Проаналізувавши основні дефініції, перейдемо до підходів щодо оцінювання рекреаційно-туристичних ресурсів, запропонованих деякими авторами.

Так, науковець Зорін І.В. вважає, що туристично-рекреаційна система формується на стику трьох окремих підсистем – природи, суспільства, народного господарства – й містить у собі компоненти вказаних підсистем: природні туристичні ресурси, туристи (формальна тимчасова суспільна група), туристичні засоби (матеріально-технічні, енергетичні й трудові ресурси, необхідні для обслуговування туристично-рекреаційної системи) [11, с. 52].

Інший вчений Дроздов А.В. пропонує для оцінки сукупного туристично-рекреаційного потенціалу виділяти дві основні компоненти:

- 1) природні й культурні ландшафти;
- 2) засоби та умови здійснення туристично-рекреаційної діяльності [10, с. 122-129].

Проте, даний підхід до оцінювання рекреаційно-туристичних ресурсів, на нашу думку, не повністю розкриває сутність туристично-рекреаційного потенціалу та не враховує стан та рівень розвитку інфраструктури сфери туризму та рекреації.

На наш погляд, найбільш повним є підхід вченого Святохо Н.В., за яким туристично-рекреаційний потенціал території розглядається як сукупність чоти-

рьох основних компонентів – природно-ресурсної, історико-культурної, економічної та соціальної, які взаємопов'язані й взаємодіють між собою [16, с. 32].

Проте, з метою оцінки туристично-рекреаційного потенціалу території, на наше переконання необхідно визначити перелік ключових показників, що найбільш повно характеризують компоненти потенціалу, про що йтиме далі мова у нашій науковій статті.

Для виявлення ключових показників, що найбільш повно характеризують компоненти рекреаційно-туристичного потенціалу, з'ясуємо спочатку, що таке рекреаційно-туристична сфера, туристично-рекреаційна галузь та які види туристично-рекреаційні ресурсів існують.

Рекреаційно-туристична сфера є частиною національної економіки, об'єднує складну систему рекреаційних і туристичних закладів, підприємств інфра-структури та інших галузей, що мають тісні виробничі й економічні зв'язки, спільно використовують ресурси з метою задоволення різноманітних оздоровчих, пізнавальних, культурних та інших потреб населення. Відповідно, логічно виділяти і специфічний вид економічної діяльності – рекреаційну,

що трактується як діяльність людини у вільний час, здійснювану з метою відновлення фізичних сил і характеризується різноманітністю поведінки людей [5].

Туристично-рекреаційна галузь – це багатогранне явище, що поєднує економічні, соціальні, культурні та екологічні аспекти, має практично невичерпний потенціал для постійного розвитку, співпрацює з багатьма галузями економіки, що зумовлює його провідне місце в соціально-економічному житті держави [4, с. 10].

Туристично-рекреаційні ресурси за видами поділяються на: економічні, природні, кліматичні, культурно-історичні, трудові, фінансові, соціальні та виробничі; за властивостями – кліматичною привабливістю, привабливістю, доступністю, екскурсійною значимістю, пейзажними та відео-екологічними характеристиками, соціально-демографічним станом. До груп ресурсів належать природні (сприятливий клімат), історико-культурні (багата історична та культурна спадщина) та інфраструктурні (розвинена інженерна та туристична інфраструктура). Опис туристично-рекреаційних ресурсів подано на рис. 1.

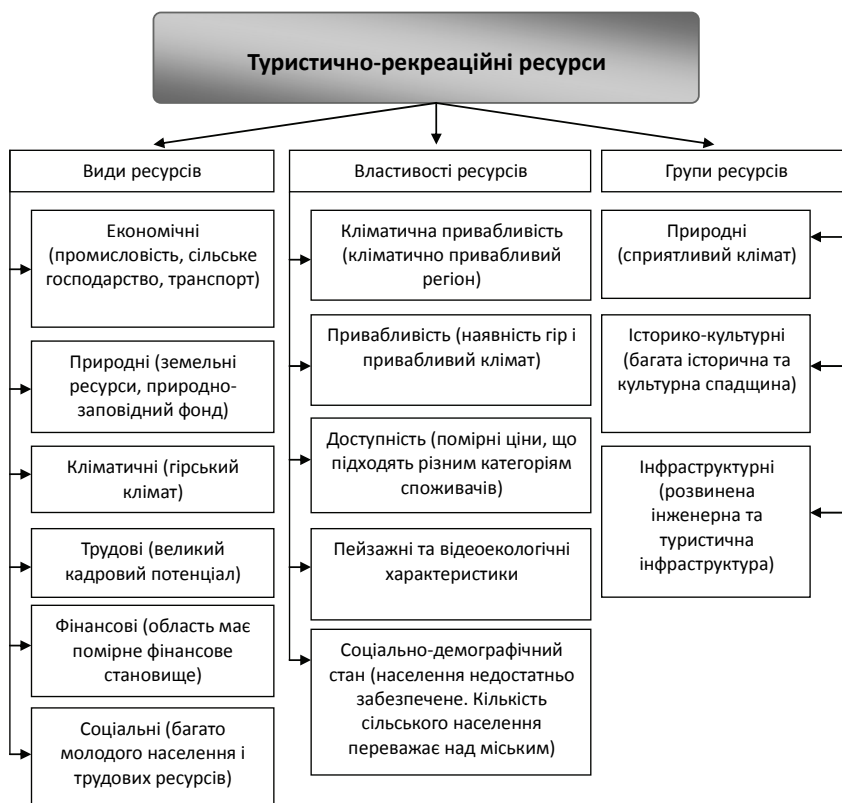

Рис. 1. Туристично-рекреаційні ресурси [власна розробка автора]

Оцінювання розвитку рекреаційно-туристичних ресурсів відбувається в два етапи [15]:

На першому етапі слід провести оцінювання потенціалу рекреаційно-туристичного розвитку адміністративних одиниць території відповідно до ступеня придатності території для розвитку пріоритетних напрямків туризму, а саме: лікувально-оздоровчого; рекреаційно-оздоровчого; культурно-пізнавального; інших видів (зокрема спортивного; сільського та

зеленого). Основними індикаторами оцінювання стали: рекреаційна оцінка кліматичних показників, мінеральних вод і грязей, ропи лиманів, ландшафту; наявність виходів до узбережжя моря та водойм, придатних для пляжного відпочинку; кількість пам'яток і об'єктів культури, природних та історичних пам'яток; наявність природно-заповідного фонду, мисливських угідь та ін.

На другому етапі необхідно здійснити оцінювання сучасного рівня розвитку ТРК територій за такими напрямками: екологічний стан території, стан розвитку лікувально-оздоровчого, рекреаційного, спортивного, культурно-пізнавального та соціально-спрямованого туризму. Відповідними індикаторами можуть слугувати зокрема: рекреаційно-техногенне навантаження на територію, ємність санаторно-курортних, оздоровчих і рекреаційних закладів; наявність спеціалізованих турів, екскурсій та інших туристичних пропозицій, клубних закладів; наявність дитячих та молодіжних санаторно-курортних і рекреаційних закладів.

Інформаційними джерелами можуть стати офіційні сайти Державної служби статистики та місцеві статистичні джерела, схеми планування територій курортно-оздоровчого та рекреаційного призначення, екологічні паспорти територій та туристичні сайти.

Показниками розвитку рекреаційно-туристичних ресурсів можуть бути різні показники: від соціально-економічних, інфраструктурних, рекреаційних тощо.

Цікаву класифікацію складових рекреаційно-туристичних ресурсів надав Горин Г.В. [7]:

– природні рекреаційно-туристичні ресурси – природні та природно-технічні геосистеми, тіла, явища природи, які мають комфортні властивості для рекреаційної діяльності і їх можна використати для її організації протягом певного часу; компоненти та їх територіальні поєднання, які володіють сприятливими для рекреаційної діяльності властивостями і служать чи можуть служити матеріальною основою для організації відпочинку, туризму, лікування, оздоровлення. До них належать бальнеологічні ресурси

(родовища озокериту, джерела мінеральних вод, родовища лікувальних грязей), ресурси природно-заповідних територій та об'єктів (природний заповідник, національні природні парки, заказники, заповідні урочища, ботанічні сади, зоопарк, парки пам'ятки садово-паркового мистецтва), ландшафтно-рекреаційні ресурси (кліматичні, лісові, гідрологічні ресурси, ресурси ландшафтного різноманіття);

– культурно-історичні рекреаційно-туристичні ресурси – культурні об'єкти (музеї), пам'ятки історії (пам'ятники та пам'ятні місця), архітектури (житлові будівлі, сакральні комплекси), археології (городища, кургани), етнографічні особливості території, що є важливим засобом задоволення потреб пізнавально-культурної рекреації;

– соціально-економічні рекреаційно-туристичні ресурси – ресурси, які включають матеріально-технічну базу рекреації, частину матеріального виробництва, яка забезпечує відвідувачів, об'єкти рекреаційної інфраструктури, зайняті в рекреаційному господарстві трудові ресурси. До них належать санаторно-курортні заклади, готелі та інші заклади для тимчасового проживання, об'єкти ресторанного господарства, транспортна інфраструктура.

Отже, для оцінки розвитку рекреаційно-туристичних ресурсів оберемо показники за двома параметрами:

1) для оцінки рівня туристично-рекреаційного розвитку;

2) для оцінки потенціалу рекреаційно-туристичного розвитку.

Показники розвитку рекреаційно-туристичних ресурсів та їх одиниці виміру наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Показники розвитку рекреаційно-туристичних ресурсів та їх одиниці виміру

[власна розробка автора]

№ з/п	Показники рівня туристично-рекреаційного розвитку	Показники потенціалу рекреаційно-туристичного розвитку
1	Кількість туристично-рекреаційних закладів	Рекреаційна місткість території
2	Кількість місць у засобах розміщення	Насиченість території історико-культурними пам'ятками
3	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності	Рівень значущості історико-культурних пам'яток (світове, національне, державне надбання)
4	Іноземні туристи	Забезпеченість території засобами розміщення для різних категорій туристів та рекреантів
5	Туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	Коефіцієнт завантаження засобів розміщення
6	Внутрішні туристи	Обсяг внутрішніх та іноземних інвестицій у туристично-рекреаційну сферу
7	Кількість екскурсантів	Обсяг реальних та портфельних інвестицій у туристично-рекреаційну сферу
8	Прибуток із розрахунку на 1 місце у закладах розміщення	Кількість новоутворених підприємств завдяки інвестиційній діяльності
9	Кількість працівників означеної галузі	Рівень розвитку дорожньої інфраструктури
10	Середня площа засобів розміщення в розрахунку на 1 місце, м ²	Державні дотації у сферу туризму та рекреації
11	Кількість підприємств ресторанного господарства	Норми припустимого рекреаційного навантаження на території
12	Товарообіг підприємств ресторанного господарства	Стійкість природних комплексів до рекреаційного навантаження

Отже, основними показниками рівня туристично-рекреаційного розвитку є кількість туристично-рекреаційних закладів, кількість місць у засобах розміщення, кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності, іноземні туристи, туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон, внутрішні туристи, кількість екскурсантів, прибуток із розрахунку на 1 місце у закладах розміщення, кількість працівників означеної галузі, середня площа засобів розміщення в розрахунку на 1 місце, м², кількість підприємств ресторанного господарства та товарообіг підприємств ресторанного господарства. Щодо основних показників потенціалу рекреаційно-туристичного розвитку, то серед них такі, як рекреаційна місткість території, насиченість території історико-культурними пам'ятками, рівень значущості історико-культурних пам'яток (світове, національне,

державне надбання), забезпеченість території засобами розміщення для різних категорій туристів та рекреантів, коефіцієнт завантаження засобів розміщення, обсяг внутрішніх та іноземних інвестицій у туристично-рекреаційну сферу, обсяг реальних та портфельних інвестицій у туристично-рекреаційну сферу, кількість новоутворених підприємств завдяки інвестиційній діяльності, рівень розвитку дорожньої інфраструктури, державні дотації у сферу туризму та рекреації, норми припустимого рекреаційного навантаження на території, стійкість природних комплексів до рекреаційного навантаження.

Отже, отримавши граничні результати, ми можемо здійснити типологію адміністративних одиниць по рівню розвитку рекреаційно-туристичних ресурсів (табл. 2).

Таблиця 2

Типологія адміністративних одиниць по рівню розвитку рекреаційно-туристичних ресурсів

[складено автором на основі [15]]

№ з/п	Групи туристично-рекреаційних ресурсів	Узагальнена оцінка
за рівнем туристично-рекреаційного розвитку		
1	1 група: сталий туристично-рекреаційний розвиток	від 0,524 до 0,430
2	2 група: достатній рівень туристично-рекреаційного розвитку	від 0,429 до 0,335
3	3 група: задовільний рівень туристично-рекреаційного розвитку	від 0,334 до 0,240
4	4 група: початковий рівень туристично-рекреаційного розвитку	від 0,239 до 0,145
5	5 група: низький рівень туристично-рекреаційного розвитку	від 0,144 до 0,055
за потенціалом рекреаційно-туристичного розвитку		
6	1 група: найвищий рекреаційно-туристичний потенціал	від 0,848 до 0,562
7	2 група: високий рекреаційно-туристичний потенціал	від 0,561 до 0,427
8	3 група: достатній рекреаційно-туристичний потенціал	від 0,426 до 0,157
9	4 група: недостатній рекреаційно-туристичний потенціал	від 0,156 до 0,024

Отже, завдяки вищеописаній методиці можливо оцінити стан рекреаційно-туристичної сфери як окремої території, так і регіону і країни в цілому.

Аналітичні дослідження стосовно рекреаційного потенціалу та основних тенденцій та чинників, що визначають його подальший розвиток, є безперечно важливими для багатьох суб'єктів господарювання, зокрема [9]:

- для інвесторів – для виявлення основних передумов щодо ведення рекреаційного бізнесу в регіоні, виявлення зацікавленості органів влади та пошук можливих партнерів для спільної діяльності;

- для різноманітних фондів, об'єднань – аналітичні дослідження стають базою для обґрунтування можливості надання фінансової допомоги або першочерговості (пріоритетності) щодо отримання регіоном певного грантового траншу тощо;

- для органів влади різних рівнів – дають змогу визначити пріоритетні напрямки, об'єкти рекреаційної сфери, інвестиційні вкладення в які через деякий час зможуть принести значні асигнування у місцеві та державні бюджети, також сприяти активізації рекреаційної діяльності населення та покращення його рівня життя;

- для рекреантів – можливість споживання нових рекреаційних продуктів, які можуть бути сформовані в процесі розвитку РПП.

ВИСНОВКИ

Здійснивши дослідження теоретико-методологічних підходів до оцінювання рекреаційно-туристичних ресурсів, ми дійшли до наступних висновків, що рекреація та туризм спрямовані на оздоровлення людини та відпочинок. Туристично-рекреаційні ресурси за видами бувають економічні, природні, кліматичні, культурно-історичні, трудові, фінансові, соціальні та виробничі. Запропонована методика оцінки розвитку рекреаційно-туристичних ресурсів дозволить оцінити стан рекреаційно-туристичної сфери як окремої території, так і регіону і країни в цілому. Інформаційними джерелами оцінки можуть стати офіційні сайти Державної служби статистики та місцеві статистичні джерела, схеми планування територій курортно-оздоровчого та рекреаційного призначення, екологічні паспорти територій та туристичні сайти.

Список використаних джерел

1. Андрушенко В. Особливості природно-рекреаційних ресурсів Житомирщини/ В. Андрушенко// Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія : Економіка АПК. – 2015. – № 22(2). – С. 89-94

2. Безуглий В.В. Регіональна економічна та соціальна географія світу: посібник / В.В. Безуглий, С.В. Козинець. – К.: Академія, 2003. – 688 с.
3. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреології та рекреаційної географії / О.О. Бейдик. – К.: Палітра, 1997. – 130 с.
4. Веклич О. Урахування природного клімату як базового компонента економічного розвитку України / О. Веклич, Т. Яхєєва // Економіка України. – 2004. – № 12. – С. 77.
5. Величко В.В. Організація рекреаційних послуг: навч. посіб. / В.В. Величко; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. – Х.: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2013. – 202 с.
6. Головчан А.І. Методика оцінки ефективності функціонування туристичних дестинацій в Україні / А.І. Головчан // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2010. – Вип. IV (40). – С. 71-74.
7. Горин Г.В. Рекреаційно-туристичний потенціал Західного регіону України у контексті транс-кордонного співробітництва / Г.В. Горин // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2014. – Вип. 2. – С. 171-178.
8. Горун В.В. Оцінка рекреаційно-ресурсного потенціалу території Одеської області / В.В. Горун // Вісник Львівського Національного Університету імені Івана Франка. Серія: географія. – 2013. – Вип. 43, Ч. 1. – С. 24-31.
9. Дашук Ю.Є. Методичний підхід до оцінки рівня розвитку рекреаційного потенціалу регіону [Текст] / Юлія Євгенівна Дашук // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: С.І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2013. – Том 14. – №1. – С. 64-70.
10. Дроздов А.В. Экотуризм: определения, принципы, признаки, формы // Актуальные проблемы туризма. Перспективы развития туризма в южном Подмоскowie. Сб. докл. и тез. сообщений научно-практ. конференции. – М., 1999. – С. 122-129.
11. Зорин И.В. Энциклопедия туризма: справочник / И.В. Зорин, В.А. Квартальнов. – Москва: Финансы и статистика, 2003. – 368 с.
12. Леонтьева Ю.Ю. Формування та реалізація стратегії розвитку регіональної туристичної дестинації: автореферат дисс. канд. екон. наук: 08.00.05 / Леонтьева Ю.Ю. – Харків, 2010. – 22 с.
13. Мироненко Н.С. Рекреационная география / Н.С. Мироненко, И.И. Твердохлебов. – М.: Изд-во МГУ, 1981. – 207 с.
14. Про туризм Закон України № 324/95 – ВР від 15.09.1995 р. [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>
15. Сенча С.А. Методичний підхід до визначення перспективних напрямків розвитку регіонального туристично-рекреаційного комплексу (на прикладі Одеської області) / С.А. Сенча // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2015. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2015_2_17
16. Святохо Н.В. Концептуальные основы исследования туристского потенциала региона / Н.В. Святохо // Экономика и управление. – 2007. – №2. – С.30-36.